YALNIZLIK MUHATAB İSTER

Cengiz Aydoğdu

ÖTÜKEN

Cengiz Aydoğdu; 1958 yılında Aksaray'da doğdu. İlk ve orta tahsilini Aksaray'da tamamladı ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi. TRT'de yapımcılık ve ülkemizin değişik yerlerinde Kaymakamlık ve Valilik yaptı. 1987-88 yıllarında İçişleri Bakanlığı programı çerçevesinde İngiltere'de bulundu. 2002-2006 yıllarında Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürü idi. Öğrencilik yıllarından itibaren *Doğuş, Divan, Türk Edebiyatı, Türk Yurdu* ve *Türkiye Günlüğü* dergilerinde şiir ve denemeleri yayınlandı. İlk kitabı "Bize Velvele Düştü" ile Türkiye Yazarlar Birliği'nin 2005 yılı "deneme" ödülünü aldı. Hâlen Ankara'da mûkim.

İçindekiler

Söz başı / 9

•

Birinci Kısım
Ahsen-i Takvîmin Şahsiyet Halleri

Hayat: Büyük Devrimci/ 15

•

Şahsiyetin Kıymeti İzhârındadır/ 22

•

Şahsiyet irfana dayanır, güce değil/ 41

•

Aidiyetten Mensubiyete, Mensubiyetten Kimliğe;
Modern Geçişler / 73

•

Kalb ile İnşa Ettiğimiz..../ 95

•

Eğitimin Milliyeti Değil Ciddiyeti Mühimdir/ 104

•

Türkiye'de Seçkin Zümrenin
Değişimine Dair Bir İzah Denemesi/ 118

•

Bilginin Sebep Olduğu/ 134
Kendilerinin Peşinde

•

İkinci Kısım
DUYUŞLAR

Dolaşan Seyyahlar/ 155
•
Bu Bir "Kuşak" Programıdır/ 159
•
Gönül Yorgunluğu/ 171
•
Kıyısına Küskün Denizler/ 175
•
Sessizliği Duymak/ 181
•
Seher Yeli Ezanları Toplar Da Gelir/ 186
•
Seni Ey Gül Severim ki Canâna Hitâbımsın/ 192
•
Gökler Bile Dışımızda Değildir/ 195

Söz başı

"YALNIZ"ın muhatabı Allah'tır. Muhâtab-ı aslîdir O; hepimizin muhatabıdır. Nasıl yaşarsa yaşasın her insan, tek tek, ferd-i vahid olarak Yaradan'ın muhatabıdır. Bu gerçeğin farkında olsak da olmasak da hakikat bu... Ne var ki, O'nu muhatap olarak seçtiğiniz anda hayat maceranızın yöneldiği mecra, her hâl û kârda sizi sürüden ayırıp şahsiliğin alanında bir "fert" kılacaktır. Artık orada kendinize ait bir "şahsiyet" inşa edip edememek size kalmıştır. Bu kitaptaki yazılar, bir bakıma bu "inşa" arayışının ifadesidir.

Kaldı ki ömür dediğimiz şey de bir "şahsiyet inşası" için bize verilmiş kısa bir mühletten başka nedir ki? Sağlam bir şahsiyet inşası imkânlarını ararız ve aramaya devam edeceğiz. Bulup bulamadığımıza dair kesin sonucu, nasılsa, "yevmüddin"de Rabbimizin huzurunda anlayacağız. Bize düşen bu arayışta samimiyet ve ihlası kaybetmemek, kaybeder gibi göründüğümüzde de birbirimizi "ikaz ve ikna"ya gayret etmektir.

Benim elimden –hâşâ– ne ikaz ne de ikna gelir. Sadece kendi kendime, söylendiklerimi kâğıda geçirmeye çalıştım ve bu yazılar ortaya çıktı. Yazıların yazılmaya başladığı zamanlar itibariyle düşündüğümde nerdeyse bir ömrün hülâsası gibi yer yer mahcup, yer yer –bağışlayın– iddialı, kendimle yaptığım iç söyleşilerinden dışarıya sızanlar. Pek çoğu içeride kaldı; ben onları içime attım. Kaldı ki, içimize atmak, Devlet-i Âliye'nin ufûlünden beri, millet olarak belki de en iyi yaptığımız şey.

Özlediğimiz güzelliklerin neşv ü nemâ bulacağı şartları beklerken katlanmak zorunda kaldığımız sakillikler, hayatımıza nerdeyse hâkim olmuş gibi. Bu sakillikler karşısında konuşacak kelime bulamıyoruz; bulsak da bu kelimelerin mânâları üzerinde anlaşamıyoruz ve susuyoruz.

Konuşacağımız zamanı beklerken iradî olarak ortaya koyduğumuz suskunlukları bazılarımız dert dökmenin yeni bir yolu olarak görebilir, ancak artık ülkemizde hiç kimse ne konuşana ne de susana bakıyor. Şimdi hep birlikte bağıranları seyrediyoruz; ne dedikleri de mühim değil, bakıyoruz sadece. Sessiz film seyreder gibi...

Bizler, yani susayıp sermayesini içen su tacirleri, bu gerçeküstü atmosferde okumanın, yazmanın bir faydası olup olmadığını düşünmeden okuyup yazmaya devam ediyoruz. Okuyacağınız yazılar, tam anlamı ile konuşamama atmosferinde "demlenmiş" yazılar. Her biri en az "bir kaç yıl" tezgâhta kalan, bu yüzden de fazla sıkıcı, birazcık "gıcık", ceketli, kravatlı, düğmeleri ilikli ve belki de zor okunan, uzun bir zaman zarfında tahrir vazifesi gibi yazıldıkları için yer yer sanki yeni başlıyormuş intibaını veren yazılar. Ne var ki pek çoğu bizzat yaşanarak hayatın örsünden alınmış ifadeler.

Birinci kısımdaki yazılar, şahsiyet, bilgi ve bildiğiyle eylemek konusunda teemmül edilirken başlayan tek bir yazının nerdeyse 20 yıl içerisinde yeni bölümlere ayrılmasıyla ortaya çıktı. Yani birinci kısım, aslında tek bir yazı gibi başladı. Başladı ama her konu yazıya geçerken elimizde olmayan açılımları icbar edebiliyor; öyle de oldu. İkinci kısım ise Türkiye'nin farklı coğrafyalarında farklı iklimlerinde dertlenip içime atamadığım şeyler.

Hülasa; mahcup ve mahzun...

Cengiz Aydoğdu

11 Mart 2013-Maltepe-ANKARA

“Deryâdan bölünmüş seller”den;

Zât-ı Hak’ta mahrem-i irfân olan anlar bizi,
İlm-i sırda bahr-ı bî-pâyân olan anlar bizi.

Bu fenâ gülzârına bülbül olanlar anlamaz,
Vech-i bâkî hüsnüne hayrân olan anlar bizi.

Dünye vü ukbâyı ta’mir eylemekten geçmişiz,
Her taraftan yıkılıp vîrân olan anlar bizi.

Biz şol abdalız bıraktık eğnimizden şâlımız,
Varlığından soyunup üryân olan anlar bizi.

Kahr-ü lûtfu şey’i vâhid bilmeyen çekti azab,
Ol azabdan kurtulup sultân olan anlar bizi.

Zâhidâ ayık dururken anlamazsın sen bizi,
Cür’âyı sâfî içüp mestân olan anlar bizi.

Ârifin her bir sözünü duymağa insân gerek,
Bu cihânda sanmanız hayvân olan anlar bizi.

Ey Niyâzî katremiz deryâya saldık biz bugün,
Katre nice anlasın ummân olan anlar bizi.

Halkı koyup lâ-mekân ilinde menzil tutalı,
Mısrıyâ şol canlara canân olan anlar bizi.

Niyâzî Mısrî

Birinci Kısım

Ahsen-i Takvîmin Şahsiyet Halleri

Mukteza-yı hükm-i kânûn-ı tabiat böyledir
Düşmek üzre yıldırım ekser muallâ tâk arar
Çok mu nâmerdin felaketten selamet bulması
Herkese gelmez belâ, erbâb-ı istihkâk arar.

Şâir Eşref

Hayat: Büyük Devrimci

Zihinlerimizdeki doğu gelenekleri, Avrupa'nın bize öğrettikleridir.
Cemil Meriç

Müstağni kalamayacağımız, vaz'-ı cedidden ziyade, keşf-i kadîmdir.
Ahmed Naim

Ahmed Cevdet Paşa'nın ifadesiyle İslâm medeniyetinde
kadîm olan İslâm öncesi, cedid olan İslamî dönemdir.
O açıdan İbn Nedim, *el-Fihrist* adlı eserinde İslâm ulemasının
bir kısmına muhdesûn adını verir yani modernler.
Öyleyse soru şudur: Osmanlı uleması ne zaman
kendi bilgi çerçevesine kadîm olarak bakmaya başladı?
İhsan Fazlıoğlu

Hayat devam eder; koptu, değişti, yenileşti, başkalaştı dediğimiz zamanlarda da devam eder. Canlılığını sürdürdüğü müddetçe hayatın en mühim göstergesi devam etmesidir. Bu basit gerçek, hayatiyetini devam ettiren her "şey" için geçerlidir; biyolojik hayat için de sosyal hayat için de; hem de "devamlılık" mefhumunun bütün anlamları ile geçerlidir. Hayatta hiçbir zaman mutlak mânâda değişimden, dönüşümden veya başkalaşımdan söz edilemez; bu ifadeler, izafîdir; itibarîdir; daha çok devam eden bir şeyi, sonuçları bakımından izah edebilmek, ortaya çıkan farklılıkları gösterebilmek içindir. Değiştiği, dönüştüğü veya başkalaştığı varsayılan şey, aslında her neyse odur ve değişerek kendisi kalmaya devam etmektedir. Bu itibarla, her değişim "original"dir; tekrarlanamaz ve teşmil edilemez. Değişen ve dönüşen her ne ise bir önceki olduğu "şey"in değişimi ve dönüşümüdür. Başka bir şeye dönüşmüş gibi görünse bile o, bir önceki hâlin devamı olmaya devam edecek; bir önceki hâlin özelliklerini üzerinde

taşıyacaktır. Çünkü yaşadığı değişim, kendi değişimidir; o, değişime rağmen yine kendisidir; değişmiş hâliyle kendisidir. Mutlak bir kopuş hiçbir zaman mümkün değildir. Bu itibarla asıl olan devamlılıktır.

Ne var ki, devam eden hiçbir şey bulunduğu hâl üzre sabit kalamaz ki; devam ettiği müddetçe elbette değişecektir. Çünkü yaşamak, zaten değişmektir. Toplumsal hayat söz konusu olduğunda ise devamlılık fikrinin ve bu fikrin hayata yansımasının toplumsal olan her şeyin özü olduğunu görürüz.

Devamlılık fikrinin toplumsal hayata yansıması öncelikle zihinlerde cereyan eder, zihniyete yansır. Zaten zihniyet, mahiyeti itibarıyla devamlılık demek. Bir şey, kalıcı izler bırakarak yaşamaya devam edebiliyorsa ancak, zihniyette yer bulabilir. Çünkü zihniyet, "hayatiyet ve devamlılık"tan ibarettir. Kaldı ki, pek çok şey, o "devam"ın içindedir; din, devlet, medeniyet, kültür, irfan.. hepsi, aslında o devam eden şeyin içindedir.

İnkılâp, ihtilâl, devrim, dönüşüm, değişim, rönesans, reform, aydınlanma, küreselleşme.. adına ne dersek diyelim bunların hepsi, hayatın akışı içerisinde aslında neticeleri itibariyle o devama tâbi, tarihin hararetinin yükseldiği ân'lardır. Hatta bu vakitler, süreklilik üzerine en çok düşünülen tarihî "tespit ânları"dır. Bu itibarla, bütün bu değişimlere rağmen hayatiyetini koruyan o "devamlılığı" tam anlamadan, "değişim" vakıasını abarttığınız zaman ortaya bir yığın "konjonktürel" mesele çıkar. Hayat, o meseleleri kendi mantığı ile ve tedricen halleder ama tarihe takaddüm edeceğini zannedip, tarihin motorunu döndürdüğüne inanan fevrilikler (ve acelecilikler) insanlığa pahalıya mal olur; olmuştur da.

İnsanlık, bu fevriliklerin bedelini ödeyerek tarihin devam eden çizgisinde yol alır. Devrim ve değişim gibi görünen "an"lık hâller, zamanla görülür ve anlaşılır ki, top-

lumun bu "fevrilikler"e verdiği aksülamel ve tepkilerden başka bir şey değildir. Aslında devrim denilen şey, belki de bu aceleci, telaşlı, fevrî ve geçici hallerin topluma maliyetidir. Ne var ki, zamanla kayıtlı olan bu tepkilerin, geçici değil de, kalıcı ve hâl-i hazırdaki toplumsal gerçekten bir kopuş veya devrim olduğu fikri üzerinde gösterilen ısrar, büyük toplumsal sıkıntılara yol açar. Çünkü, mevcudun devam ve hayatiyetinden hakikaten bir kopuş yaşamak, "kaide-i tedriç" dışında ancak "zor"la mümkündür. Gerçi bu "zor"un kendini devrim olarak takdimi ve yepyeni bir toplumsal şartlara geçildiği zehabı, tarihte pek çok yerde zaman zaman başarılı olmuş gibi de görünebilir. Ne var ki bu aldatıcı bir zehaptan başka bir şey değildir; çünkü toplumsal hayat, bir müddet sonra tarihî devam çizgisine avdet eder. Devrim veya dönüşüm geçirdiği varsayılan her ülkede bu böyledir. Mesela Rusya, 1917 Ekim Devrimi'ne ve aradan onca zaman geçmesine rağmen, 1989 dönüşümünden sonra Büyük Petro'nun Rusya'sı olmaya avdet etmiş ve şu anda da yoluna o kadîm tarihî seyrinde devam etmektedir. Yani Rusya hâlâ İvan'ların, Petro'ların, Puşkin'lerin, Dostoyevski'lerin Rusya'dır.

Devrime uğrayan her ülke, makul bir müddet sonra, yeniden devrim öncesi hâlinin devamı olarak yoluna yani kendisi kalmaya devam eder. Bu iki tarihî kırılma "ân"ı arasında çektiği acıları da bir şekilde makulleştirip toplumsal hafızada kendince uygun bir yere yerleştirir. O acıları unutabilir; ya da karşılığında çok kıymetli şeyler elde edilen mukaddes azaplar olarak çekilen o acıları, evet, "takdis" eder. O toplumsal acılardan bir "retorik" üretir. Ne var ki bu retorik, devam ekseninde ve geleneğin lügati ile olur. Yani devrim dahi kendi meşruiyetini inşa edebilmek için devamın lügatine ve duygusal hazinesine muhtaçtır. Çünkü muhatap alınan toplum yani temelde insan, öyle akşamdan sabaha değişen bir şey değildir ki. Kaldı ki, bi-

zatihi insan bir sürekliliktir; doğmuştur, ölecektir ama yok olmayacak, ebediyen yaşayacaktır. Hatta asıl devam eden insandır. Ve her insan, "başlangıç"tan bu yana, fıtratına nakşedilen izleri taşır. Tarihin asıl öznesi de insanın bu tarafıdır; tabiatıyla devrimler de insanın o tarafından neşet eder. Hülâsa süreklilik asıl, değişimler sahne dekorudur.

Tarihe baktığımızda devrim, değişim, dönüşüm gibi kavramların, bir "değer" atfedilerek ideolojik bir maksada matuf, bir kasd-ı mahsusa ile yüceltildikleri devir, aydınlanma ve akabinde modernleşme zamanlarıdır. Bu tarihten önce de insanlık büyük dönüşümlere, hem de tesirleri hâlâ devam eden doğuşlara sahne olmuş ancak bu dönüşümlerden ideolojik bir söylem inşa etmek fikri hiç kimsenin aklına gelmemiştir. Zamanı ve yaşanan hayatı ideolojik bir saikle yeniden kurgulamak ve bir "propaganda" ve ikna malzemesi olarak kullanmak, aydınlanma sonrasında rastladığımız bir şeydir.

Aydınlanma sonrası, değişim ve yeniliği adeta kutsadı. Kutsamakla kalmadı, çok normal ve kaçınılmaz bir hâl olarak takdim etti. Toplumu, "eski" denilen hayattan kesin olarak koparan ve adeta zorunlu olarak "yeni"nin şartları içine atan bir süreç, sanki güneşin doğması kadar tabiî bir olaymış gibi kabul ettirilmek istendi. "Yeni", itirazsız kabul edildiği gibi eski de şartsız kayıtsız terk edilebilir ve bu dönüşüm ihtilâl, inkılâp, devrim, dönüşüm gibi ifadelerle takdis edilebilir zannedildi. Daha sonra da bu süreç, aydınlanma, modernleşme gibi vasıflarla iyice yüceltilirse mesele kalmaz zehabı doğdu.

Aydınlanma veya modernleşme denilen büyük tarihî hadiseler, yakından bakıldığında görülecektir ki, asla mutlak anlamıyla yeni bir dünyaya geçmek değildir. Bu dönüşümlerin gerçek anlamı, belki, devam eden hayatın içinde, "yeni" denilen veya denilme ihtiyacı duyulan toplumsal tekliflerle ve bu tekliflerin ortaya çıkarabileceği

"yeni" şartlarla, nesilden nesile insanlığın birbirine intikal ettirdiği değerleri telif ederek hayatta kalmaktan ibarettir. Hayatta kalmak zaten başlı başına bir devrim ve dönüşümdür. Çünkü hayatiyeti sürdürmek, bünyeye katılan yenilikleri de hazmedebilmekle mümkündür.

Ne kadar inkâr etmeye gayret ederseniz edin, mevcut toplumsal değerleri bıçakla keser gibi keserek birden geride bırakamazsınız ki. Yeni değerleri benimsemekle yeni ve bambaşka bir dünyaya geçtiğinizi iddia ve eskiyi inkârda ısrar ile sadece gülünç olursunuz. Aslında sadece gülünç de olmaz, bu iddiayı hayata geçirmek istediğinizde, çok büyük toplumsal kıyımlara ve insanî dramlara sebep olursunuz ki devrimlerin kanlı bilançosunun en önemli izah kalemi bu anlamsız tavırda gizlidir. Bu tür keskin dönüşümler ve kesin (!) toplumsal kopuşlar toplumsal hayatın ve tarihin mantığına aykırıdır. Zira toplum dediğimiz şey, ilmiyle, irfanıyla, kültürüyle ve medeniyetiyle yapımı biten bir binaya değil de, belki daha çok, kontrolü elimizde olmayan ama bazen yönlendirebileceğimiz kanunlara tâbi, kendi tabiî hâli içinde gelişmesini sürdüren bir ağaca benzer. Bu itibarla toplumsal yapının sıhhati, hayatta kalmakla ve hayatın devamını sağlayan intibak kabiliyetiyle ölçülür. Toplumsal hayata sonradan dahil olan her "yeni" unsur ile hâl-i hazırda mevcut olan arasında, yeninin zuhuru ve hayata intikali esnasında bir gerilim her zaman olabilir. Bu gerilim, "yeni" ile tarihî birikim arasında da cereyan eder.

Tarihî birikimin geleneğin kapsamına giren kısmı ise, tamamen ayrı bir bahistir. "Gelenek", yani "an'ane" veya Frenkçe tabirle *tradition*, "nakil" ve "intikal" ile ilgilidir. Bu ilgi, bilginin, uygulamanın, tekniğin, hukukun, toplumsal normların, sözlü ve yazılı birçok kıymet ve değerin intikalini ihtiva eder. Latincede, bir fikri, değeri veya kıymeti nesilden nesle aktarma fiilini ifade için kullanılan

"tradition" kelimesi, sözlükteki karşılığıyla bir bütünlük gösterirken, modern dünyaya yansıyan anlamını kelimenin lügatteki bu mânâsı ile sınırlamak mümkün değildir.

Bugün kullanılan şekliyle gelenek, çok daha geniş ve "yeni" çağrışımları olan, tamamen "modern" bir vakıadır. Tıpkı, radyo, televizyon, internet veya liberalizm gibi. Artık gelenek dediğimizde maalesef taraftarı veya karşıtı olan tabiîliğini kaybetmiş kurgusal hatta ideolojik bir şeyden söz ediyoruz demektir. En azından okuryazarların büyük kısmı böyle anlıyor.

Oysa hayatın içinde oldukça tabiî bir hâlde canlılığını sürdüren bir takım irfanî ve kültürel unsurlara ideolojik bir işlev yüklemeye başladığınız anda iş karışır; tabiî şeyler yapmacıklaşır ve mamul hale gelir; yani modernleşir. Böylece oldukça normal ve tabiî olan "şeyler", toplumsal hayatın normal akışından kopar ve tabiîlikten uzak, farklı ve ideolojik bir yere oturur. Bu ideolojik yerde ve bu ideolojik bakış açısı ile gelenek diye tespit edilen "şeyleri" devam ettirmeye zorlamak yanlış olduğu gibi terk etmeye zorlamak da yanlıştır. Önemli olan hayatın fıtrî ve tabiî devamını sağlayabilmektir. Hayata giren "yeni", "yenilik" vasfını ve "yenilik" özelliklerini koruyarak normal toplumsal akışı yani "tabiî devamı" sağlayacak tarzda geleneğe ilâve edilebilirse mesele tamamdır.

Kaldı ki gelenek ve birikim üzerine düşünmek bir "ehliyet" ve "mazhariyet" gerektirir. En azından tarihi bilmek zorundasınız. Yeniliğin kabulü içinse cehalet kâfidir. "Yeni" dediğiniz ânda pek bir şey bilmeniz gerekmez; eskiyi reddetmek ve "yeni"ye sığınmak yeterliymiş gibi görünür. Ancak burada arzulanan şey, yeniliğin bir liyakat derecesinde kabulü ve toplumsal sürekliliğin içine yerleştirilebilmesidir. Yani "yeni"yi sadece kifayet derecesinde bir cehaletle savunabilirsiniz ama onu hayata geçirmek söz konusu olduğunda işin içine cemiyet hayatı gireceği

için cehalet yeterli olmaz. Çünkü siz ciddiye almasanız da hayat sizi ciddiye alır; yaptığınız hiç bir şey "prova" değildir; gerçek hayattır. Gerçek hayatta bütün denemeler ve provalar hayata dâhildir; yaşanan şeylerin hepsi birden hayatı oluşturur.

Öte yandan duyuş, düşünüş ve eylem planında toplumsal hayatta "yenilik", her zaman hâl-i hazırdaki "mevcut" karşısında bir özerklik denemesiyle işe başlar. "Yeni"nin işlevsel hâle gelebilmesi, güncelden ve tarihî birikimden bağımsızlaşması ile mümkündür. "Yeni"nin tabiatında mevcuda bir itiraz gizlidir; aksi hâlde yeni olamaz. Yeni, mevcuttan farklı ve mevcudun şartlarına uymadığı için yenidir; başkaldırır yeni, isyan eder. Tabiî buradaki "isyan"ın en çok ihtiyaç duyacağı şey belki de ahlâktır; ki bu ahlâk, mesela kahramanlık ya da özgürlük ahlâkı açısından da çok saygıdeğerdir.

Muhafazakârlık da modern bir şeydir; modernlikten rahatsız olmak ve yeni'ye itiraz etmektir. Bu itibarla modernlik arttıkça muhafazakârlık da artar. Bu iki tavır, yani modernlik ve muhafazakârlık, aslında birbirini hazırlayan ve besleyen süreçlerle iç içedir. Modernleşirken bazı kadîm değerleri de kullanabilirsiniz ve modernleşmeyi bu değerlerin meşruiyeti yardımıyla kitlelere benimsetirsiniz. Bir başka söyleyişle yeniyle geleneği birleştirir ve yeni bir terkibe ulaşmaya gayret edebilirsiniz. Lâkin muhafazakârlık ve devrimcilik bu terkibin savunulmasında iki farklı tavır olarak ortaya çıkabilir.

Öte yandan fikir ve düşünce söz konusu olduğunda ise geleneksellik veya devamlılık diye bir şey yoktur; sadece doğru düşünmek diye bir şey vardır. Doğru düşündüğünde geleneksel olursun, devama riayet edersin; çünkü hakikate intisap edersin. Bu anlamda hakikat, devamlılığı da geleneği de aşan bir veçheye sahiptir. Çünkü "Hakikat", Hz. Âdem'den önce vardı; kıyametten sonra da var olmaya devam edecektir.